

Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Quarterly of Social Studies Research in Iran
Vol. 11, No. 2:347-371, Summer 2022
Doi: 10.22059/JISR.2022.321592.1199

Women and constructing marital relationships in cyberspace
*** (Case Study of Ni Ni Site Website Forum)**

Mahsa Tizchang¹
Maryam Ghazinejad²

Received June 7, 2021 Accepted January 10, 2022

Abstract

Introduction: Along with the influence of social networks on people's personal lives in recent decades, the dimensions and quality of family relationships have also undergone extensive and unprecedented changes. One of the most influential groups is women, who are experiencing a new form of social communication beyond traditional or cultural limitations. Currently, 72% of women use smartphones and their internet penetration is 42.7%. The website "NiniSite" deals specifically with topics and issues affecting women and has gained numerous users. The website has about 750,000 registered users and is visited by 800,000 people daily. While the gender of the users cannot be determined with certainty, based on the topics on the site, it can be assumed that more than 90% of these users are female. This study examines one of the site's forums on the topic of "wives" to investigate how female users form marital relationships. The main research questions addressed key aspects, categories, couples' positions, and the establishment or mitigation of gender stereotypes in relationships. The conceptual framework of the study was based on two approaches of constructivism in media (Stuart Hall) and cyberfeminism. Within Stuart Hall's theory, culture is based on the ideology of the infrastructure of different readings of a meaning. He discusses two important strategies in the representational

* Research Paper, Independent authors

1. PhD student in Sociology, Alzahra University, Tehran, Iran (Corresponding author), mahsa.tizchang@yahoo.com

2. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran, M.ghazinejad@alzahra.ac.ir

system: stereotyping and naturalization. Most cyberfeminist theorists agree that the Internet has promoted women's agency and can raise public awareness by focusing on emancipation.

Methods: The method of the study is based on qualitative content analysis and time sampling was conducted in a period of one month (July to August) 2019.

Finding: The four main themes extracted include emotional and sexual, financial, family, and critical relationships. The results of the analysis show that emotional concerns are the most common topics of conversation among users and that there is a significant level of empathy and validation of shared experiences in this aspect of the relationship. At the same time, a significant amount of "generalization" and "stereotyping" is formed in this area. Women have shown the most evidence of agency and rethinking in sexual and financial relationships. The dominance of a discourse that can be called "sexual satisfaction" or "sexual orientation" has caused problems for women in its various dimensions. In the area of financial relationships, the desire for independence and personal purpose shows a clear shift in thinking from traditional ideas.

Conclusion: In areas related to social customs (e.g., marital commitment), family traditions (e.g., Iranian family-centered culture), and legal challenges (e.g., divorce and custody), the reproduction of gender stereotypes and compromises is more pronounced. Regarding critical relationships related to the occurrence of deadlocks in relationships, betrayal (or suspicion of betrayal) and violence (psychological, verbal, and physical) were very common, and (as with sexual relationships) the anonymity of users plays an important role in expressing them.

Keywords: Women, Construction, Marital, Agency, Social Networks.

References

- Asadpour, N. and Moqarrabi, E. (2015), "What is Cyber Feminism?", **Peivast Monthly**, No.33: 8-9. (*In Persian*)
- Bakhshi, B., Nasiri, B., Bakhtiari, A. and Taherian, M. (2013), "The Role and Function of Social Networks (Case Study of Kafe Mam Social Network, a Network for Mothers and Children)", **Women's Research Journal, Institute of Humanities and Cultural Studies**, No.3: 37-59. (*In Persian*)
- Cadell, L. (2013), "Socially practical or practically unsociable? A study into social media policy experiences in Queensland cultural heritage institutions", **Australian Academic & Research Libraries**, No. 44: 3-13.
- Deeks, E. (2016), "**The Agency of Anonymity: Reading Women's Autobiographical Blogs**", Thesis for the degree of Doctor of Philosophy, Edge Hill University.
- Dehghani, M. (2009), "Content analysis of elementary school social education books based on social skills according to teachers' perspectives", **Educational Innovations Quarterly**, No. 31: 121-148. (*In Persian*)
- Garcia Gomez, A. (2010), "Competing Narratives, Gender and Threaded Identity in Cyberspace", **Journal of Gender Studies**, No. 1: 27-42.
- Ghimire, A. and Samuels, Fiona. (2014), "Change and continuity in social norms and practices around marriage and education in Nepal", **Shaping policy for**

development, Available at: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9181.pdf>

- Giddens, A. (2013), **Abstract of Anthony Giddens's works**, translated by: Hassan Chavoshian, second edition, Tehran: Ghoghnoos Publishing. *(In Persian)*
- Hall, S. (2012), **Meaning, Culture and Social Life**, translated by: Ahmad Golmohammadi, Tehran: Ney Publishing. *(In Persian)*
- Harcourt, W. (2001), "Rethinking Difference and Equality: women and the politics of places", in **places in an age of globalization**, Rowman & Littlefield Publishers: 649-675.
- Karamollahi, N., and Dehghani, R. (2017), "The Basic Methodology of Stuart Hall Cultural Theory with a Critical Approach", **Quarterly Journal of Religion and Cultural Policy**, No. 3: 130-155. *(In Persian)*
- Khoshk Jan, Z., and Dabbaghi, H. (2017), "Meaning, Language and Identity in Social Constructivism as a Methodology", **Third International Conference on Psychology, Sociology, Educational Sciences and Social Studies**. *(In Persian)*
- Maines, D. (2000), "The Social Construction of Meaning, Contemporary Sociology" (**Published By: American Sociological Association**) No.3: 577-584.
- Mehrdad, N., Haghdoost Oskooi, F., Seyyed Fatemi, N., Ebrahimi, H. and Rezaei, M. (2016), **Qualitative content analysis**, Tehran: Boshra Publishing. *(In Persian)*
- Modiri, F. (2017), "A Study of Shared Activities with a Spouse and Its Relationship with the Sustainability of Marital Life", **Social Studies and Research in Iran**, No 3: 475-494. *(In Persian)*
- Mohammadi, N., Kianpour, M. and Aghababaei, E. (1397), "Cyberspace and redefining gender roles in the construction of feminine conflicts in Kurdish Facebook", **Women in Culture and Art**, No. 1: 47-73. *(In Persian)*
- Monadi, M. (2006), **Family Sociology: Analysis of Everyday Life and Family Space**, Tehran: Danjeh Publishing. *(In Persian)*
- Nasiri, B. (2015), "A Look at the Challenges of Cyber Feminism from New Information Technologies", **Media Studies**, No.29: 123-140. *(In Persian)*
- Safiri, K. and Zakeri Hamaneh, R. (2014), "Building the concept of trust in a spouse in cyberspace (Case study: women living in Yazd)", **Quarterly Journal of Women and Society**, No. 2: 1-30. *(In Persian)*
- Sarwari Zargar, M. (2011), "Semiotics of Family Representation in Television Commercials", **Communication Research Quarterly**, No. 3: 33-62. *(In Persian)*
- Yazdkhasti, B., Adli, S. and Sepehri, A. (2013), "Content Analysis of Facebook Social Network Pages and Groups with Habermas Public Domain Theory", **Social Studies and Research in Iran**, No. 1: 87-110. *(In Persian)*
- Zarandi, M., Hashemianfar, A. and Kianpour, Massoud. (2017), "Women and the Social Construction of Marital Commitment (Case Study: Isfahan)", **Culture Strategy**, No. 38: 128-163. *(In Persian)*
- Khajegiri, T. (2019), Interview with Mohammad Reza Rahmani, CEO of Nini site, <https://shanbemag.com/conversation-with-executive-manager-ninisite/>
- Bakhshi pour, M. (2019), Age and gender of information technology users in Iran, <http://mehrnews.com/xPDsp>

زنان و برساخت روابط زناشویی در فضای مجازی

مطالعه موردی «تالار گفت‌وگوی سایت اینترنتی نی نی سایت»*

مهسا تیزچنگ^۱

مریم قاضی‌نژاد^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۱۷

Doi: 10.22059/JISR.2022.321592.1199

چکیده

با نفوذ شبکه‌های اجتماعی به زندگی شخصی افراد در چند دهه اخیر، ابعاد و کیفیت روابط خانوادگی در معرض تحولات گسترده و بی‌سابقه‌ای قرار گرفته است. یکی از مهم‌ترین گروه‌های متأثر زنان هستند که شکل جدیدی از ارتباطات اجتماعی را ورای محدودیت‌های سنتی یا فرهنگی مرسوم تجربه می‌کنند. وبسایت «نی نی سایت» به‌طور مشخص محورها و مسائل مربوط به زنان را پوشش می‌دهد و کاربران پرشماری یافته است. مطالعه حاضر به بررسی یکی از تالارهای گفت‌وگوی این سایت با موضوع «همسران» می‌پردازد تا نحوه برساخت روابط زناشویی توسط کاربران زن را تحلیل و بررسی کند. پژوهش، مبتنی بر تحلیل محتوای کیفی است و نمونه‌گیری زمانی، در بازه یک‌ماهه (تیر تا مرداد ۱۳۹۸) انجام شده است. چهار تم اصلی مستخرج شامل روابط عاطفی و جنسی، مالی، خانوادگی و بحرانی بودند. نتایج تحلیل نشان می‌دهد دغدغه‌های عاطفی و احساسی دارای بیشترین فراوانی گفت‌وگوها در میان کاربران است. زنان بیشترین نشانه‌های عاملیت و بازاندیشی را در زمینه روابط جنسی و مالی از خود بروز داده‌اند؛ حال آنکه در زمینه‌های مربوط به عرف‌های اجتماعی (مانند تعهد زناشویی)، سنت‌های خانوادگی (مانند خانواده‌محوری فرهنگ ایرانی) و چالش‌های قانونی (مانند حق طلاق و حضانت فرزند) بازتولید باورهای کلیشه‌ای جنسیتی و سازش پررنگ‌تر است. **واژه‌های کلیدی:** برساخت، زنان، زناشویی، شبکه‌های اجتماعی، عاملیت.

* مقاله پژوهشی، تألیف مستقل

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،

mahsa.tizchang@yahoo.com

۲. دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران،

M.ghazinejad@alzahra.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

خانواده همواره یکی از مؤثرترین و درعین حال، چالش برانگیزترین نهاد اجتماعی است و از آنجا که در تجربه زیسته و زندگی روزمره انسان‌ها نقش اساسی دارد، یکی از محورهای مهم مطالعات در حوزه علوم اجتماعی است. لویی اشتراوس^۱ معتقد است خانواده یکی از باثبات‌ترین نهادهایی است که به وسیله آن می‌توان ساختار حاکم بر جامعه را مطالعه کرد (زرنندی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۸).

دنیای معاصر، تحولات و دگرگونی‌های متعدد پرسرعتی را در ارزش‌ها و نگرش‌ها درمورد مسائل خانواده از ازدواج گرفته تا مناسبات درونی آن پدید آورده است. در واقع درخصوص اینکه ما چگونه درباره خود فکر می‌کنیم و چگونه با دیگران پیوند و رابطه برقرار می‌کنیم، انقلابی در جریان است (گیدنز، ۱۳۹۲: ۸۷). گیدنز^۲ «ورود سرزده رویدادهای دوردست به دنیای ذهنی و فکری مردم» را مقوله مهم عصر جدید می‌داند که عمدتاً از طریق رسانه‌های جمعی و شبکه‌های ارتباطی سامان می‌گیرد. از این‌رو رسانه‌های جمعی در عصر مدرن کارکردهای دوگانه‌ای دارد که شامل عرضه دانش‌های جدید و ارزش‌آفرینی می‌شود (سفیری و ذاکری، ۱۳۹۳: ۱۰).

خانواده در جامعه ایران نهادی فراگیر، پر قدرت و تأثیرگذار است که شکل‌بندی آن، همگام با گذر زمان در حال تغییر است. عوامل مختلفی در این تغییر نقش داشته‌اند، اما بی‌شک یکی از اساسی‌ترین آن‌ها، تحولات فناورانه و انقلاب الکترونیک است که فضای مجازی را در مقیاسی بی‌سابقه وارد زندگی اجتماعی و خانوادگی کرده است. به بیان دیگر، شبکه‌های اجتماعی محل گردهمایی میلیون‌ها کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرزهای جغرافیایی، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند (کادل، ۲۰۱۳: ۱۰). شبکه‌های اجتماعی خدمات آنلاینی هستند که به افراد اجازه می‌دهند در یک سیستم خود را به دیگران معرفی کنند، اطلاعاتشان را به اشتراک بگذارند و با دیگران ارتباط برقرار کنند و ارتباط‌های جدیدی شکل دهند (یزدخواستی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۲). این امر به قرارگیری در برابر بی‌شمار ارزش‌ها، نگرش‌ها، سبک زندگی و شکل‌گیری شخصیت‌های متنوع منجر شده است. در زمینه تغییرات به وجود آمده، رصد وضعیت خانواده و بررسی کیفیت و کمیت روابط زوجین اهمیت ویژه‌ای دارد (مدیری، ۱۳۹۶: ۴۷۶).

1. Claude Lévi-Strauss

2. Anthony Giddens

زنان بخش بزرگی از کاربران فضای مجازی در دنیا و از جمله ایران را تشکیل می‌دهند. براساس آمار وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، در حال حاضر ۷۲ درصد زنان از تلفن همراه استفاده می‌کنند و ضریب نفوذ اینترنت بر آن‌ها ۴۲/۷ درصد است (مهر، ۱۸ تیر ۱۳۹۸). زنان که به‌طور معمول و به‌دلیل نگاه سنتی حاکم بر نقش زن در جامعه همواره محدودیت‌هایی را در تعامل اجتماعی داشته‌اند، در شبکه جهانی اینترنت شکل جدیدی از حضور و تعامل را تجربه کرده‌اند. یک مدل از چنین وب‌سایت‌هایی، مواردی هستند که به تالارهای مجازی گفت‌وگو یا انجمن‌های گفت‌وگوی مجازی مشهورند و در آن‌ها افراد می‌توانند پس از عضویت و ایجاد حساب کاربری، به گفت‌وگو با سایر اعضا بپردازند یا خودشان موضوع جدیدی برای گفت‌وگو مطرح کنند. در اصطلاح، به صفحات ایجادشده «تایپیک»^۱ گفته می‌شود و در آن امکان پاسخ‌دادن به نظرات دیگر کاربران، ارسال عکس و... وجود دارد. دسته‌بندی‌های موضوعی، در منوی سایت‌های این‌چنینی موجود است و افراد درمورد آن، به ایجاد اتاق گفت‌وگوی مد نظر خود می‌پردازند. در ایران یکی از این نوع وب‌سایت‌ها که برای این پژوهش در نظر گرفته شده، «نی‌نی سایت» است که از سال ۱۳۸۵ کار خود را آغاز کرده و از نخستین فضاهاى مجازى اجتماعى با قابلیت‌های چندگانه در ایران است که به‌طور ویژه موضوعات حوزه خانواده و زنان را پوشش می‌دهد. این وب‌سایت حدود ۷۵۰ هزار کاربر ثبت‌نام‌شده دارد و بازدیدهای روزانه آن به ۸۰۰ هزار نفر هم رسیده است که رقم زیادی به‌نظر می‌رسد و حکایت از محبوبیت آن دارد. گرچه جنسیت کاربران را نمی‌توان با قطعیت تخمین زد، با توجه به موضوعات موجود در سایت، می‌توان انتظار داشت که بیش از ۹۰ درصد این کاربران زن باشند (مجله شنبه، ۱۲ مرداد ۱۳۹۸).

عموماً فرض بر این است که فردیت‌های تقویت‌شده در فضای مجازی (به سبب ناشناختگی)، نشانه‌هایی از عاملیت افراد در این‌گونه جوامع مجازی به‌جای بگذارد (بخشی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۰). مسئله محوری در پژوهش که بر روابط زناشویی مورد گفت‌وگو در سایت با روش تحلیل محتوای کیفی استوار است، بر پایه اشکال برساخت زنانگی، امکان عاملیت در عین ناشناختگی و پذیرش/رد کلیشه‌های جنسیتی شکل گرفته است. بر این اساس، مهم‌ترین سؤالات اصلی و جزئی پژوهش را می‌توان در موارد زیر صورت‌بندی کرد: ۱. زنان روابط خود و همسرانشان را با تأکید بر کدام جنبه‌ها برساخت می‌کنند؟ ۲. عمده‌ترین مقوله‌های

1. Typic

به کاررفته در هریک از این جنبه‌های برساخت روابط کدام‌ها هستند؛ ۳. نقش و جایگاه زوجین در این برساخت (به لحاظ داشتن عاملیت یا فقدان آن) چگونه تعریف می‌شود؛ ۴. رابطه مفاهیم برساخت‌شده با تثبیت یا تضعیف کلیشه‌های جنسیتی چگونه است.

پیشینه پژوهش

در میان پژوهش‌های صورت گرفته گرچه هیچ‌یک از موارد یافت شده مطابقت کاملی با موضوع پژوهش فعلی نداشتند، بین آن‌ها می‌توان وجوه مشترکی یافت.

زرنندی و همکارانش (۱۳۹۶) در پژوهش «زنان و برساخت اجتماعی تعهد زناشویی؛ مطالعه موردی شهر اصفهان»، با استفاده از رویکرد تفسیرگرایانه و روش نظریه مبنایی، به برساخت تعهد زناشویی از منظر زنان پرداختند. نمونه ۳۸ نفری آنان نشان داد سیالیت امر تعهد زناشویی در بسترهایی نظیر تعارضات معرفتی، تسلط گفتمان رضایت جنسی، رضایت نسبی جامعه و شرایط مداخله‌گری رسانه‌ها و ارتباطات بین فرهنگی؛ زنان را براساس تعاملاتشان به دو دسته قرار داد: ۱. گروهی از زنان که با ارزیابی مثبت از ازدواج خود و سعی در تقویت مهارت‌های زندگی موجب می‌شدند که ازدواج بادوام تعهدمحور به موقعیتی بهنجار تبدیل شود؛ ۲. گروهی که با ارزیابی منفی و جدایی پنهان از همسر، با پیامدهای منفی مانند عهدشکنی و... مواجه می‌شدند.

سفیری و ذاکری (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «برساخت مفهوم اعتماد به همسر در فضای مجازی؛ مطالعه موردی زنان ساکن شهر یزد»، با رویکردی استقرایی و اکتشافی و روش نظریه مبنایی، ادراکات و معانی اعتماد همسر در فضای مجازی در میان زنان شهر یزد را مطالعه کردند. یافته‌ها در سه دسته صورت‌بندی شدند: ۱. ادراک در قالب مقوله‌های آرامش ذهنی، روانی، صداقت گفتاری و عملی؛ ۲. عوامل مؤثر در قالب روابط عاطفی و اخلاقی؛ ۳. شناخت شاخصه‌های همسر و تطابق گفتار و عمل و راهبردها در قالب اعتراض، اختلال در روابط و گرایش به روابط جدید، اضطراب، تردید و برخورد منطقی. در نهایت نویسندگان به این نتیجه رسیدند که اگرچه مفهوم فضای مجازی و گسترش استفاده از اینترنت می‌تواند تهدیدی برای اعتماد و حس اعتماد همسران باشد، مبنا و پایه اصلی آن را متزلزل نمی‌کند؛ شامل آنچه به ابتدای زندگی مشترک وابسته است.

محمدی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش «فضای مجازی و بازتعریف نقش‌های جنسیتی»، به برساخت تعارض‌های زنانگی در فیسبوک کردی پرداختند. براساس این مطالعه که با روش

«مردم‌نگاری انتقادی مجازی» صورت گرفت، زنان دو بعد اصلی را در فیسبوک کردی بر ساخت می‌کنند: ۱. نقد بستر و ساختار مردسالار؛ ۲. ستایش کنشگری زنانه. مورد اول شامل سیاست‌زدایی از زنانگی، مالکیت‌زدایی از تن زنان و بسترزدایی فرهنگی از زنانگی و ستایش کنشگری زنانه شامل مقاومت زنانه، سلبی‌شدن کنش و ستایش فردگرایی زنانه است.

گومز^۱ در مطالعه‌ای با عنوان تعارض روایت‌ها، جنسیت و هویت درهم‌تنیده در فضای مجازی (۲۰۱۰)^۲، با روش تحلیل گفتمان به بررسی ۳۴ وبلاگ بریتانیایی و اسپانیایی پرداخت که نویسندگان زن دارند و تم اصلی آن‌ها، بیان زندگی عشقی بوده است. هدف از مطالعه دقیق در تغییرات نرم‌های فرهنگی احاطه‌کننده روابط بین‌فردی و نیز زوایای مهم، رفتارهای آنلاین زنانه بود. نتیجه آنکه زنان در روایت‌های خود عشق و روابط سستی را یا مجدداً اعتبار می‌بخشند یا دچار گسست می‌کنند. آن‌ها در هنگام ورود به این روابط، متأثر از گفتمان‌های جنسیتی متفاوتی هستند، اما هنگام خروج، تأثیر روابط عاشقانه در هویت آنلاین آن‌ها برجسته‌تر است.

دیکز^۳ در پایان‌نامه دکتری‌اش در رشته فلسفه، به موضوعی با عنوان عاملیت ناشناختگی: خوانش وبلاگ‌های شرح‌حال‌نویسی زنان^۴ (۲۰۱۶)، پرداخت و ناشناس‌بودن در شیوه‌هایی که افراد خود و تجربیات آفلاینشان را بر ساخت می‌کنند، بررسی کرد. از نظر نویسندگان، وبلاگ‌ها نمونه‌هایی از آپدیت مداوم فرهنگ معاصر هستند که با بخشیدن صدای عمومی به زنان نه تنها صدای یک فرد، بلکه واقعیت‌های اجتماعی را به صورت گسترده‌تر بازنمایی می‌کنند. مهم‌ترین تم‌های به‌دست‌آمده شامل اجرای احساسات، بر ساخت شادی و ناامیدی و نیز شیوه‌ای برای ثبت خاطرات است.

پژوهش‌ها با جنبه‌های مشابه، نشان از نقش انکارناپذیر ارتباطات مجازی و امر ناشناختگی هویت بر سوبه‌های حقیقی زندگی افراد به‌ویژه زنان دارد. علاوه بر این، سیالیت هویت مجازی، بخشیدن صدایی عمومی به زنان و تلاش برای بازنگری در عرف‌های جنسیتی را به همراه داشته است.

پژوهش حاضر روابط زناشویی را از منظر زنانی روایت کرد که لزوماً نخبه، کنشگر، دارای وبلاگ یا پیج اختصاصی نبودند و در محیطی عمومی‌تر به قصد بهره‌مندی از تجربیات سایر

1. Antonio Garcia Gomez

2. competing narratives, gender and threaded identity in cyber space

3. Emma Deeks

4. The Agency of Anonymity: Reading Women's Autobiographical Blogs

زنان، گفت‌وگو با آنان و بیان دغدغه‌های خود به فعالیت می‌پردازند. از این منظر، این تحقیق چه به لحاظ روش و چه به لحاظ بستر مورد مطالعه، نخستین مورد پژوهش این‌چنینی در فضای شبکه‌های اجتماعی داخلی محسوب می‌شود که عاملیت مجازی زنان را در بازنمایی روابطی خصوصی و اکاوی می‌کند.

چارچوب مفهومی

در این پژوهش که با روش تحلیل محتوای کیفی (نوع اول-قراردادی) انجام شده است، به جای استفاده از مبانی نظری در تدوین فرضیه، به منظور استخراج سؤالات تحقیق، از چارچوب مفهومی استفاده شده است. در این موقعیت، نظریه‌ها در فرایند تحقیق و تحلیل داده‌ها، برای ایجاد «حساسیت نظری» و بازکردن ذهن محقق به مقوله‌ها و مضامین به دست آمده به کار می‌روند.

دو رویکرد تئوریک، در طراحی پرسش‌های پژوهش و نیز تحلیل داده‌های به دست آمده مد نظر قرار گرفته‌اند که به ترتیب رویکردهای برساخت‌گرایی اجتماعی و انتقادی هستند. از آنجا که هر دو رویکرد مذکور دامنه وسیعی در حوزه مطالعات اجتماعی دارند و به شاخه‌های متعددی تقسیم می‌شوند، متناسب با موضوع مطالعه که در حوزه مسائل فرهنگی جای می‌گیرد، نظریه‌پردازان منتخب آن‌ها که مفاهیم تئوریکشان به موضوع مورد نظر مطالعه نزدیک بود، برگزیده شدند: ۱. استوارت هال (برساخت‌گرایی-مطالعات رسانه)؛ ۲. نظریه‌پردازان سایبر فمینیسم (انتقادی). در ادامه به مهم‌ترین مفاهیم رویکردهای ذکر شده اشاره می‌شود.

برساخت‌گرایی، زبان و معنا

برساخت‌گرایی اجتماعی رویکرد و متدولوژی انتقادی در علوم اجتماعی است که در اولین مواجهه با امر اجتماعی، قائل به این اصل است که «پدیده اجتماعی در عین اینکه واقعی است، بدیهی نیست». در واقع هیچ‌چیز در حوزه روابط اجتماعی و انسانی به صورت ماهوی، از پیش تعیین شده و بدیهی وجود ندارد و هر پدیده برساختی، برآمده از متن و زمینه خاص تاریخی، فرهنگی و اجتماعی است. معنا و واقعیت به صورت مستقل ساخته نمی‌شود و فهم‌ها نسبی هستند. زبان در این رویکرد صرفاً ابزاری برای بیان برقراری ارتباط بین انسان‌ها و بیان تفکراتشان نیست، بلکه مهم‌تر از آن، متن و زمینه‌ای است که فرایند برساخت هویت و تفکر درون آن و از طریق آن صورت می‌گیرد (خشک جان و دباغی، ۱۳۹۶: ۸۴۴). وظیفه پژوهشگر،

توجه به نقش این فیلترها و متغیرهای زبانی و گفتمانی در برساخت کنش، هویت و تعاملات اجتماعی است. در مجموع می‌توان گفت برساخت‌گرایی اجتماعی به‌دنبال بررسی شناخت و فرایندهای معناساز در روند تعاملات و زمینه اجتماعی-فرهنگی موجود است. مسئله محوری رویکرد مطرح‌شده این است که فرایندهای اجتماعی که ما درگیر و جزئی از آن‌ها هستیم، تصور و تصویر ما از جهان و دیگران را شکل می‌دهد (ماینز، ۲۰۰۰: ۵۷۷).

استوارت هال^۱ یکی از شناخته‌شده‌ترین چهره‌ها در حوزه مطالعه رسانه و برساخت‌گرایی است. به نظر وی، به کمک زبان، واقعیت‌های عالم در دو مرحله بازنمایی می‌شوند: ۱. بازنمایی ذهنی؛ ۲. بازنمایی زبانی. معنا، در یک فرایند اجتماعی به نام نظام بازنمایی شکل می‌گیرد. بدین ترتیب ابتدا اشکال مختلفی از مفاهیم را سازمان‌دهی، دسته‌بندی و طبقه‌بندی می‌کنیم. سپس این مفاهیم را با یکدیگر به اشتراک می‌گذاریم و به اصطلاح، معانی فرهنگی مشترکی می‌سازیم تا تفسیری واحد از جهان را به اشتراک بگذاریم؛ بنابراین صرف وجود مفاهیم کافی نیست و ما نیاز به مبادله و بیان معانی و مفاهیم داریم. استوارت هال از دو راهبرد مهم در نظام بازنمایی سخن می‌گوید: ۱. کلیشه‌سازی؛ ۲. طبیعی‌سازی^۳.

در حالت کلی، کلیشه‌سازی فرایندی است که براساس آن، جهان مادی و جهان ایده‌ها در راستای ایجاد معنا، طبقه‌بندی می‌شود تا مفهومی از جهان شکل گیرد که منطبق با باورهای ایدئولوژیکی باشد که در ورای کلیشه‌ها قرار گرفته‌اند. هال کلیشه‌سازی را کنشی «معناسازانه» می‌داند و معتقد است «اساساً برای درک چگونگی عمل بازنمایی، نیازمند بررسی عمیق کلیشه‌سازی‌ها هستیم» (سروری زرگر، ۱۳۹۴: ۲۵). کلیشه‌ها تفاوت‌ها را تقلیل می‌دهند و ذاتی، طبیعی و درنهایت تثبیت می‌کنند. سپس با بسط یک راهبرد «منفک‌سازی و شکاف»، طبیعی و قابل‌قبول را از آنچه غیرطبیعی و غیرقابل‌قبول است، تفکیک می‌کنند. همچنین کلیشه‌ها از نابرابری‌های قدرت حمایت می‌کنند. قدرت همواره در مقابل فرودستان و گروه‌های طردشده قرار می‌گیرد (همان، ۲۷). طبیعی‌سازی نیز به فرایندی گفته می‌شود که از طریق آن ساخت‌های اجتماعی، فرهنگی و تاریخی به صورتی عرضه می‌شوند که گویی اموری آشکارا طبیعی هستند. طبیعی‌سازی دارای کارکردی ایدئولوژیک است. طبیعی‌سازی وظیفه تقویت ایدئولوژی مسلط را بر عهده می‌گیرد (هال، ۱۳۹۱).

1. Stuart Hall
2. Stereotyping
3. Naturalize

سایبر فمینیسم و عاملیت مجازی زنان

یکی از محورهای نقد فمینیستی، همواره رسانه‌ها و نحوه بازنمایی این مقوله در آن‌ها بوده است. با گسترش فناوری و اشکال گوناگون آن، شاخه‌ای از مطالعات فمینیستی به‌طور ویژه به بررسی انتقادی آن در ارتباط با مقوله جنسیت و زنان پرداخته است که آن را در اصطلاح «سایبر فمینیسم»^۱ می‌گویند. فمینیسم سایبر به دنبال تعریف مجدد رسانه‌های جدید از طریق جست‌وجوی فرصت برای انتقاد از «محرومیت» و «سرکوب» زنان و در همان حال، کنکاش در خیال‌بافی‌ها و چارچوب‌های فرهنگی بوده است. این امر متضمن اتخاذ یک راهبرد دوگانه برای ترویج دسترسی برابر زنان و درعین حال بازتعریف آن گروه از مفاهیم فناوری است که برای بازی، تخیل و امر زنانه فضای لازم‌تری به وجود می‌آورند (نصیری، ۱۳۹۴: ۱۲۵-۱۲۷)

نسخه‌های پیشین فمینیسم، فناوری را اساساً به روابط اجتماعی سرکوبگرانه وابسته می‌دانستند. فمینیسم سایبر خواستار کشف سایر امکانات است. «سادی پلنت»^۲ به‌عنوان اولین پیشگامان این رویکرد، اظهار کرده باید کامپیوترها و اینترنت را به‌عنوان موقعیت‌هایی جدید برای زنان به‌منظور مشارکت در انواع جدید کار و رقابت به حساب آورد؛ موقعیتی که زنان در آن، فارغ از محدودیت‌های سنتی، قادر به تجربه با هویت مستقل و به‌دست‌آوردن راه‌هایی جدید برای مطالبه قدرت و اقتدار هستند (پلنت، ۱۹۹۵). وی این ایده را مطرح می‌کند که ظهور جامعه شبکه‌ای، سبب ظهور فرهنگ نوینی شده است که ماهیت پدرسالارانه کمتری دارد. جامعه شبکه‌ای، فرم سلسله‌مراتبی ندارد و بر همین مبنا کمتر مردسالارانه است؛ بدین معنا که به دلیل تکثیر قدرت بین شبکه‌های مختلف، اشکال سنتی مردانگی را زیر سؤال می‌برد و به زنان امکان می‌دهد در مورد «هویت جنسیتی» خودشان بازناندیشی کنند (همان). در همین زمینه، «هارکرت»^۳ معتقد است زنان با بهره‌گیری از فضای مجازی و رسانه‌ای می‌توانند گفتمان‌های مشترکی از زنانگی خودشان را با زنان کشورها و فرهنگ‌های دیگر شکل بدهند (هارکرت، ۲۰۰۱). «دانا هاروی»^۴، فمینیست سوسیال سایبورگ، رویکردی میانه را در برابر پلنت و هارکرت درپیش می‌گیرد و این مسئله را هم مطرح می‌کند که زنان نباید فقط نقش اطلاع‌رسان

1. Cyber feminism
2. Sadie Plant
3. Harcourt
4. Donna J. Haraway

و مخاطب را در فضای مجازی بازی کنند، بلکه باید آگاه باشند و دیگر مخاطبان زن فضای مجازی را هم آگاه کنند (اسدپور و مقربی، ۱۳۹۴).

مطابق هدف، سؤالات و رویکرد پژوهش، صورت‌بندی مفاهیم حاصل از نظریات فوق کمک می‌کند فرایند برساخت روابط زناشویی، به‌مثابه مفاهیم، معانی و طبقه‌بندی‌هایی از روابط دیده شود که در بستری از فرهنگ، ایدئولوژی و روابط قدرت بازنمایی می‌شود. توجه به راهبردهای کلیشه‌سازی و طبیعی‌سازی یا سویهٔ مقابل آن، نقد مسلم‌پنداری عرف‌ها و ساختارهای جنسیتی در شرایطی که کاربران می‌توانند با هویت‌هایی ناشناخته فعالیت کنند، مد نظر قرار دارد.

روش‌شناسی پژوهش

«تحلیل محتوا» نامی کلی برای روش‌های تحلیل ژرف‌نگرانه یا درونی است که در آن کیفیت محتوای داده‌ها، تفسیر، تأویل یا تعبیر می‌شوند (دهقانی، ۱۳۸۷). هدف از تحلیل محتوا، شناسایی اهداف، ارزش‌ها، فرهنگ و تمایلات متن یا نویسندهٔ متن یا فرد مصاحبه‌شونده و مشاهده‌شده است. به عبارتی ملاک شناخت «ناخودآگاه متن» است (منادی، ۱۳۸۵: ۲۸). تمرکز تحلیل محتوای کیفی روی ارتباطات انسانی است که این امر به‌خصوص برای پژوهش‌های انسانی بسیار مهم است.

برای مطالعهٔ حاضر، از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع عرفی (قراردادی) استفاده شده است که به‌طورکلی در مطالعاتی به‌کار می‌رود که هدفش «توصیف پدیده» است. این رویکرد معمولاً زمانی استفاده می‌شود که نظریهٔ موجود یا متون پژوهشی درمورد آن پدیده محدود باشد. محققان از به‌کاربردن طبقات از پیش تعیین‌شده خودداری می‌کنند و در عوض اجازه می‌دهند نام طبقات و مقوله‌های مرتبط با آن‌ها، از داده‌ها جریان یابد. تحلیل داده‌ها، با خواندن همهٔ آن‌ها به‌طور مکرر، شروع می‌شود. سپس داده‌ها کلمه به کلمه خوانده می‌شوند تا کدها از واژه‌های واقعی شفاف‌کنندهٔ برخاسته از متن مشتق شوند و مفاهیم و افکار کلیدی را نشان دهند. درنهایت کدهایی استخراج می‌شوند، طبقات براساس آن‌ها شکل می‌گیرند و در خوشه‌های معنادار سازمان‌دهی می‌شوند (مهرداد و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۶-۴۷).

جامعهٔ مورد مطالعه، تالارهای گفت‌وگوی همسران در سایت نی نی سایت است. این سایت در کنار همهٔ امکاناتی که ارائه می‌دهد، بخشی با عنوان «تبادل نظر» نیز دارد که شامل فروم‌های

(تالارهای) گفت‌وگو است. تفکیک موضوعی این فروم‌ها، در بخشی با عنوان خانواده مشخص می‌شود و یکی از زیرمجموعه‌های آن، بخشی با عنوان همسران است که تمرکز مطالعه فعلی روی آن است. بازه زمانی مطالعه، دوره‌ای یک‌ماهه (تیر تا مرداد ۱۳۹۸) است و از طریق عضویت در سایت، تایپیک‌های این برهه ذخیره شده است تا همواره قابل دسترسی باشد. در این پژوهش، واحد تحلیل، روابط زناشویی است و واحد معنا که در نتیجه مطالعه اکتشافی آغازین فروم‌ها به دست آمده، نقل قول‌هایی با مضامین مشترک است. مقوله‌ها براساس محتوای آشکار و کدهای متنوع شده بر پایه محتوای پنهان (با نگاهی به مفاهیم تئوریک مد نظر) استخراج شده‌اند و طبقات نهایی را شکل داده‌اند. چهار تم نهایی استخراج شده که در واقع ابعاد روابط برساختی هستند، عبارت‌اند از: ۱. روابط مالی؛ ۲. روابط عاطفی و جنسی؛ ۳. روابط خانوادگی؛ ۴. روابط بحرانی. در جدول زیر نمونه کدگذاری ارائه شده است.

جدول ۱. نمونه کدگذاری داده‌ها

واحد معنا	رمز	مقوله	تم
برای هر پولی که بخوام، باید دو ساعت توضیح بدم، اما برای خونواده‌ش سریع کارت به کارت می‌کنه...	مشکل در تقسیم سرمایه مالی	شفافیت و کنترل مالی	رابطه مالی
واقعیتش اینه که مشکل خاصی با همسر ندارم. اخلاقش خوبه. چیزی هم کم نمی‌ذاره برامون، ولی بازم انگار ازش خسته می‌شم. خیلی از روزا... دلم می‌خواد طولانی نبینمش...	دلزدگی و ملال‌آوری رابطه	حس/نداشتن حس نزدیکی با همسر	رابطه عاطفی

در اینجا ذکر دو نکته اهمیت دارد: ۱. هرچند فروم مورد نظر، مختص موضوعات مرتبط با همسران است، در عمل محدوده آن رعایت نمی‌شود و موضوعات متفرقه نیز به چشم می‌خورد که از موارد مورد مطالعه حذف شده‌اند؛ ۲. درخصوص جامعه آماری باید گفت به دلیل عدم الزام کاربران به نمایش مشخصات حقیقی خود، مواردی نظیر سن، تحصیلات، محل زندگی و سال‌های تأهل همه کاربران در دسترس نیست. در نتیجه نمی‌توان در مورد آن با قطعیت اظهار نظر کرد.

یافته‌ها

داده‌های مطالعه فرم‌های گفت‌وگو در قالب چهار تم اصلی و هر تم دارای چندین مقوله است که نتایج مطالعه به تفکیک آن‌ها ارائه می‌شود:

روابط عاطفی و جنسی

با توجه به نتایج مطالعه، بدون اغراق می‌توان گفت بیشترین فراوانی تایپیک‌های ایجادشده، در زمینه تم روابط عاطفی و جنسی همسران بود. تعداد مقوله‌ها و زیرمقوله‌های این بخش نیز متعدد بود که در نهایت به شکل زیر جمع‌بندی شد:

ابراز علاقه به صورت کلامی یا فیزیکی: محدوده گسترده‌ای از موضوعات مورد بحث در این قسمت، مرتبط با گلایه و ابراز درماندگی زنان از «رفتار سرد»، «خالی از محبت» و «عدم ابراز علاقه» همسرانشان بود. م. ر. بیان کرد: «شوهرم خیلی مغرور و متکبره و از اول ازدواج هم بهم محبت کلامی نداشت... انگار ازم نفرت داره» و ک. ر. معتقد بود: «همسر من از اولش هم محبت کلامی بلد نبود؛ با رفتارش نشون می‌ده ها، ولی هیچی بهم نمی‌گه... واقعاً دلم می‌خواد بهم بگه که دوستم داره...». عمده واکنش‌ها به این‌گونه بحث‌ها، تأیید تجربیات آغازگر گفت‌وگو و ذکر نمونه‌هایی از رفتارهای مشابه در زندگی دیگر کاربران بود. بخش زیادی از کامنت‌ها معطوف به «طبیعی‌سازی» چنین مسائلی بین همسران بود؛ مواردی از قبیل «همه مردا بعد از مدتی سرد می‌شن»، «مردای ما اصلاً ابراز علاقه یاد نگرفتن»، تا کامنت‌هایی مفصل از تجربیاتی که دال بر بی‌اهمیت‌بودن اشکال ابراز محبت و اهمیت تعهد مردان به زندگی خانوادگی و بروز این تعهد به‌گونه‌ای دیگر بود.

احساس/عدم حس نزدیکی و همدلی با همسر: بخشی از موضوعات مرتبط با تغییر حس زنان به همسر خود و بالعکس، ناتوانی در درک رفتارها یا همدلی با آن‌ها و حتی بی‌میلی به ادامه زندگی به دلیل فضای سرد و دور از محبت بود. س. ن. نوشته بود: «واقعیتش آینه که مشکل خاصی با همسر ندارم، ولی بازم انگار ازش خسته می‌شم. خیلی از روزا... دلم می‌خواد طولانی نبینمش...» و ش. نوشته بود: «حس می‌کنم تمام اهمیت برای خونه و همسرم غذا درست کردن و نظافت کردنه. اگه اینا کامل نباشه، ناراحت می‌شه. اگر کامل باشه، دیگه کاری با من نداره. چرا انقدر بی‌انگیزه شدم؟»

بیشترین مفاهیم برجسته در این گونه تایپیک‌ها، «عدم رضایت و شادمانی» در جریان زندگی و تعاملات روزمره با همسر بود. زنان به‌طور ضمنی معتقد بودند تسلط لازم بر جنبه‌های احساسی و انگیزشی زندگی‌شان را از دست داده‌اند و اغلب خواهان دریافت راهنمایی از دیگر کاربران بودند. واکنش کاربران بسیاری در این قسمت، تشویق آغازگران گفت‌وگو به هدف گذاری‌های شخصی در زندگی، توجه بیشتر به علائق شخصی و پیگیری آن‌ها، و نیز تلاش برای جریان دادن فضای احساسی در منزل و روابط با همسران بود.

رابطه جنسی بخش زیادی از تایپیک‌های این حوزه مرتبط با مسائل حوزه زناشویی و به‌طور مشخص روابط جنسی همسران بود. عمده‌ترین زیرمقوله‌های این بخش را می‌توان حول چند محور دسته‌بندی کرد: ۱. رضایت جنسی همسران؛ ۲. ابهام در نرمال یا غیرنرمال بودن الگوی روابط جنسی حاکم در زندگی کاربران؛ ۳. مدیریت روابط جنسی.

م.ن نوشته بود: «من قبلاً خیلی میل به رابطه داشتم، ولی مدتی ندارم واقعاً؛ هیچ چیز خاصی هم پیش نیومده‌ها، ولی اصلاً حوصله شو ندارم؛ حتی بدم می‌آید..»

و همین‌طور م.ا: «.. هرچی لباس قشنگ می‌پوشم، عکس‌العملی نشون نمی‌ده. بیشتر دنبال عیب‌ه؛ چرا پوستت این جوریه، چرا... اعتمادبه‌نفسمو از دست دادم. اینا عادیه؟»

پ.ت نیز نوشته بود: «بیاین بگین چقدر رابطه در ماه به نظرتون نرماله؟ من اینجا به چیزایی می‌خونم، همش فکر می‌کنم ما عادی نیستیم..»

بر بیشترین مفاهیمی که در این بخش تأکید شده بود، اهمیت رضایت جنسی به‌ویژه تأمین آن از سوی زنان و پرسشگری درخصوص روابط نرمال بود. کاربرانی که آغازگر این‌گونه تایپیک‌ها بودند، اغلب با ابهاماتی در روابط خود مواجه شده و درمورد آن از دیگران مشورت خواسته بودند. لزوم عاملیت زنان در روابط و «داشتن حق بهره‌مندی» در آن، یکی از نقاط برجسته این گفت‌وگوها بود و سبب ایجاد مباحثی می‌شد که در کامنت‌های پاسخ، خود را نشان می‌داد. به‌نظر می‌رسد در این حوزه، زنان خود را در آن بیش از سایر موارد دارای قدرت، آگاهی و تسلط می‌دانند. آن‌ها زنان منفعل یا بی‌بهره از رضایت جنسی را تشویق می‌کردند تا نقش فعال تری در روابط جنسی پذیرفته و موقعیت منفعل را نپذیرند. این راهکارها دو جنبه داشت: ۱. توصیه‌هایی برای جلب توجه جنسی همسر و اهمیت آن در حفظ تعهد زناشویی؛ ۲. «عاملیت بخشی» به زنان با عباراتی مانند «اگه این جوریه راحتی، همین نرماله» یا «حس تو هم مهمه؛ درباره‌ش حرف بزن». به‌نظر می‌رسد تسلط گفتمانی که می‌توان آن را «رضایت جنسی» یا

«محوریت روابط جنسی» نامید، سبب مسئله‌سازی ابعاد مختلف آن برای زنان شده است. شایان ذکر است که تشویق زنان آغازگر گفت‌وگو به سکسولوژیست یا مشاوران این حوزه نیز بسیار شایع بود. تأثیر گمنامی یا ناشناسی هویت کاربران، در میزان اعمال عاملیت آن‌ها در حوزه‌ای که به‌لحاظ فرهنگی همواره محرمانه و حتی در برخی خرده‌فرهنگ‌ها تابو بوده، به وضوح پیدا است. تلاش برخی کاربران در جهت مشروعیت‌زدایی از باوری که در روابط جنسی، برای زنان نقشی انفعالی قائل است، زیرسوال‌بردن ایدئولوژی مردانه‌ای است که زنان را به ابزار لذت جنسی مردان تقلیل می‌دهد؛ بدون آنکه وظیفه‌ای متقابل برای آن‌ها تعریف کند.

یکی از زیرمقوله‌های دارای فراوانی، موضوعی است که با عنوان «مسئله بدن در روابط جنسی» صورت‌بندی شد. زنان کاربر، تایپیک‌های فراوانی را درخصوص شیوه‌های مدیریت بدن به‌دلیل اهمیت آن در روابط مؤثر شکل داده‌اند و مسئله «عمل‌های زیبایی» اندام‌های جنسی نیز یکی از شایع‌ترین این موارد بود. آن‌ها درمورد استفاده از داروهای گیاهی تا پزشکی که چنین عمل‌هایی را نزد آن‌ها انجام داده‌اند، با یکدیگر به مشورت می‌پردازند. از آنجا که بخش عمده‌ای از کاربران، زنان باردار هستند که در انتظار فرزند هستند یا فرزندان خردسال دارند، درخصوص از دست‌دادن «جذابیت جنسی» پس از زایمان، نگرانی‌های مشترکی دارند. مرکزیت بدن در گفتمان‌های بازنمایی‌کننده زنان، همواره یکی از محورهای مورد انتقاد فمینیست‌ها بوده است که آن را به‌مثابه سرمایه اصلی آن‌ها تعبیر می‌کند. در این بستر، زن به ابژه‌ای که بدن اوست، کاسته می‌شود و انتظار می‌رود که همواره با ایدئال ایدئولوژی مردسالار از بدن هماهنگ شود.

روابط خانوادگی

تم روابط خانوادگی اغلب دربردارنده حیطه روابط زوجین با خانواده‌های نخستین خود بود که البته بخش بسیار زیادی از تایپیک‌های گفت‌وگویی این بخش، مختص خانواده شوهران می‌شد که با توجه به زن‌بودن کاربران سایت، قابل‌پیش‌بینی است. تنوع موضوعات این تم در مقوله‌ها بسیار زیاد بود، اما درنهایت می‌توان آن‌ها را در سه مقوله اصلی تفکیک کرد:

کیفیت ارتباط با خانواده همسر (شوهر): بخش زیادی از تایپیک‌های این قسمت را مسائلی تشکیل می‌داد که می‌توان آن‌ها را زیرعنوان کلی «کیفیت ارتباط با خانواده همسر» مقوله‌بندی کرد. یکی از این موارد شامل میزان رفت‌وآمد با خانواده همسر یا در حالتی کلی‌تر، دوگانه لزوم برقراری یا عدم ارتباط با آن‌ها می‌شد.

س.ت نوشته بود: «خانواده همسر انتظار دارن ما آخر هر هفته بهشون سر بزینیم. من دوست ندارم و می‌گم ارتباط کمش خوبه، اما همسر می‌گه تو با خانواده من مشکل داری و این می‌شه اختلاف. چیکار کنم به نظرتون؟».

بخش محدودتری از تایپیک‌ها نیز درمورد خانواده نخستین کاربران زن بود. د.ن ابراز کرده بود: «(همسر) با پدر و مادرم خیلی سرد برخورد می‌کنه... خیلی عذاب می‌کشم از این قضیه...».

وابستگی به خانواده نخستین: یکی دیگر از مقوله‌های این بخش، وابستگی همسر (شوهر) به خانواده نخستین خود در امور مختلف زندگی از جمله امور مالی بود. ب.ن بیان کرده بود: «همسر برای کوچیک‌ترین کاری، با مادرش و برادرش مشورت می‌کنه... بعضی وقتا من آخرین نفری‌ام که خبردار می‌شم؛ مثلاً یه پولی رو داد کسی برایش سرمایه‌گذاری کنه. من از زبون مادر شوهرم شنیدم اینو...» و س.ر این‌گونه نوشته بود: «مشکلم اینه که همسر هنوزم مثل قبل از ازدواج به مادرش وابسته‌س. بدون اطلاعش هیچ کاری نمی‌کنه؛ اونقدر که از محبتای اون لذت می‌بره و حالش خوب می‌شه، محبتای منو نمی‌بینه...».

اولویت‌بخشی به خانواده نخستین: بخش دیگری از تایپیک‌های مرتبط با این تم، مقوله اولویت خانواده همسر (شوهر) و تمرکز توجهات احساسی به آنها بود. ف.ر نوشته بود: «توی مسافرت با خانواده همسر، همش به اونا توجه می‌کنه و منو نمی‌بینه.. نمی‌تونم خوددار باشم و جروبحثمون می‌شه». درمورد واکنش‌های دیگر کاربران به تایپیک‌های مورد بحث، می‌توان گفت در شکلی فراگیر، تأیید تجربیات مشترک با کلماتی نظیر «درکت می‌کنم»، «منم همینم»، توصیه‌هایی در قالب جملات مختصری مانند «جدیشون نگیر» و کامنت‌هایی مفصل‌تر که بیان تجربیات مشابه با ذکر موقعیت‌ها و نیز توصیه‌هایی رفتاری را دربرمی‌گرفتند. موارد بسیار محدودی وجود داشت که فرد آغازگر تایپیک (استارتر) را به تلاش برای برقراری «روابط مثبت» سوق دهد و غالباً راهکارهایی به‌منظور «سازگاری» ارائه شده بود.

در مجموع می‌توان گفت حضور خانواده‌های نخستین در زندگی زوج‌ها، با وجود تحولات رخ داده در حوزه خانواده، همچنان پررنگ است و بخشی از تنش‌ها، اختلافات و نگرانی‌های زوجین را به خود اختصاص می‌دهد. در واقع یکی از نکات اتخاذشده از محتوای پنهان تم مذکور، تداوم خانواده‌محوری فرهنگ ایرانی است که استقلال زوجین را خدشه‌دار و سایه حمایتگری یا در مواردی تسلط بر امور شخصی یا همان روابط زناشویی را متبادر می‌سازد.

روابط مالی

مسئله مدیریت مالی در خانواده، سهم زنان در آن و مناسبات اقتصادی میان همسران مقوله‌هایی بودند که با عنوان تم روابط مالی از داده‌ها استخراج شدند و فراوانی قابل ملاحظه‌ای را به خود اختصاص داده بود. مقوله‌های مهم این بخش را می‌توان در چند حالت کلی دسته‌بندی کرد:

مناسبات اقتصادی میان همسران: بیشترین تاییدهای مرتبط با این مقوله، متمرکز بر نحوه تقسیم سرمایه مالی یا حقوق ماهیانه افراد بود. زنانی که شاغل نبودند، بیشتر درباره نحوه و میزان دریافت پول از همسران خود مسئله داشتند. الف. ن گفته بود: «بیاین بگین ماهی چقدر از شوهرتون می‌گیرید و راحت پول می‌ده؟ من باید دقیقاً مشخص باشه واسه چی می‌خوام. بعد همونو برام به کارتم می‌ریزه...» و ت.ا گفته بود: «شوهرم به‌سختی حاضره پول بده. همش می‌گه هرچی بخوای خودم می‌خرم. خودم بدعادتش کردم از اول؛ می‌گفتم نیاز ندارم. الان به نظرتون چیکار کنم که دعوا هم نشه؟».

بیشترین مضامین مورد توجه در این بخش، لزوم «حدی از استقلال مالی» برای زنان خانه‌دار، داشتن «حساب مالی جدا» و حتی «مخفی» و نیز هزینه‌کردن آن‌ها برای امور شخصی بود. کاربران عمدتاً یکدیگر را تشویق می‌کردند که به‌جای هزینه برای تهیه وسایل منزل، هزینه‌ای ثابت را صرف امور زیبایی، تفریحی و ورزشی برای خود کنند. زنانی که در دریافت چنین مبالغی مشکلی نداشتند، با توجه به محدودیت‌های این‌چنینی، توصیه‌هایی به‌منظور مدیریت مالی زنان ارائه می‌کردند.

بخشی از بحث‌های این موضوع، مربوط به ثبت املاک و دارایی‌های خانواده به نام زنان بود. در این میان دو جریان نسبتاً برابر از عقاید وجود داشت که مالکیت رسمی زنان در دارایی‌های خانواده (خانه، ماشین، زمین و...) را یک نیاز ضروری و تضمین امنیت مالی آن‌ها می‌دانستند و نمونه‌هایی که با ارجاع به زندگی‌های ناموفق با وجود چنین امری، آن را کم‌اهمیت می‌دانستند و «ملاک‌های خوشبختی» را در ساحت غیرمادی تعریف می‌کردند.

شفافیت مالی و مشارکت در هزینه‌ها: یکی از جنبه‌های مهم رابطه مالی میان همسران، مسئله شفافیت مالی آن‌ها و نیز میزان مشارکت در هزینه‌های زندگی بود. زنان شاغل به‌طور مشخص درخصوص دخالت در هزینه‌های زندگی یا عدم لزوم آن گفت‌وگوهایی را شکل داده بودند. همچنین درخصوص بیان شفاف حقوق دریافتی از سوی زوجین نیز مباحث مرتبطی مطرح شده بود. ش.ا نوشته بود: «شیش‌ساله ازدواج کردیم، ولی هنوزم به من اعتماد نداره که

بیگه مثلاً این ماه فلان قدر درآمد داشته (کارش آزاده). با وجود اینکه من ولخرج نیستم و خیلی هم مراعاتشو می‌کنم، اما بازم مخفی‌کاری می‌کنه..»

یکی دیگر از موضوعات مورد گفت‌وگو در تایپیک‌های این حوزه، نقش و دخالت خانواده‌ها در موضوعات مالی همسران و بحث دربارهٔ مرز مجاز هزینه برای آن‌ها بود. عمدهٔ دغدغهٔ زنان در این حوزه، رفتار «دست و دل‌بازانه» همسر (شوهر) در صرف هزینه برای خانوادهٔ نخستین خود و اولویت‌بخشی به نیازهای مالی آنان بود. همچنین محدودیت زنان برای هزینه‌کردن در مورد خانواده‌های خود نیز موارد متعددی را شامل می‌شد. ب. و اظهار داشته بود: «برای هر پولی که بخوام، باید دو ساعت توضیح بدم، اما برای خونواده‌اش سریع کارت به کارت می‌کنه..» و د.ن نیز این‌گونه نوشته بود: «اگه شوهرم بفهمه برای خانواده‌ام چیزی خریدم دادوبیداد راه می‌ندازه... چطور اون حق داره بی‌خبر من برای هرکسی می‌خواد پول بفرسته. شما جای من باشین چه واکنشی نشون می‌دین؟»

اغلب کامنت‌های چنین تایپیک‌هایی معطوف به ابراز همدردی بابت تجربیات مشابه بود؛ به‌ویژه در مواردی که مسئله در مورد هزینه برای خانوادهٔ همسر (شوهر) بود. آن‌ها مردان را در چنین حوزه‌ای «خودمختار» توصیف می‌کردند که خود را در حوزهٔ مسائل مالی دارای «اختیارات بیشتر از زنان» می‌دانند. از سویی، در کنار چنین نگاه منتقدانه‌ای، برساخت همسر به‌عنوان «مسئول اصلی در تأمین امور مالی خانواده» همچنان نمود آشکاری داشت و حتی در مواردی که زنان شاغل بودند، نقش آن‌ها در «مشارکت» و نه تقبل هزینه‌های اصلی زندگی تعریف می‌شد. دوگانهٔ مرد نان‌آور زن خانه‌دار علی‌رغم تغییرات نقشی حاصل از تحولات زندگی مدرن، هنوز جایگاه قابل‌توجهی در ذهن و عملکرد زنان به خود اختصاص می‌دهد. با وجود این، ارتباطات مجازی ظاهراً فرصتی است تا آن‌ها با آلت‌رناتیوهای موجود در زندگی سایر زنان آشنا شوند و دست به بازاندیشی بزنند؛ چنان‌که استقلال مالی را در هر شرایطی جزء حقوق انسانی خود بدانند.

روابط بحرانی

تم نهایی مستخرج از داده‌ها را روابط بحرانی نام‌گذاری کرده‌ایم. از آنجا که موضوع تایپیک‌های متعددی، توصیف وضعیتی در روابط زوجین بود که از آشکارشدن خیانت گرفته تا انواع خشونت را شامل می‌شد و اگرچه علت موارد مذکور خود دارای تنوع قابل‌ملاحظه‌ای است،

ویژگی مشترک همه آنها رسیدن به وضعیتی از «بحران»، «استیصال» و توصیف شکلی از «بن‌بست» در روابط بین زوجین بود. یکی از این مقوله‌ها خیانت بود:

خیانت: تایپیک‌هایی که با محوریت خیانت در روابط زناشویی، شکل گرفته بود، فراوانی بالایی داشت. این موارد از ظن به خیانت تا اثبات و واکنش به آن را شامل می‌شد. بخشی بازگشت همسران (مردان) به روابط پیش از ازدواج فعلی، روابط هم‌زمان و بخش قابل‌ملاحظه دیگری، روابط دوستی در فضای مجازی را شامل می‌شد. زن نوشته بود: «اونایی که خیانت دیدن، بیاین بگین چطوری کنار اومدین؟ من که مردم و زنده شدم و یادم نمی‌ره. دوست سابقش طلاق گرفته و دوباره همو چندبار دیدن و بیرون رفتن و شاید چیزای دیگه هم بوده. بعد از پشیمونی، حق طلاق رو با دستخط بهم داده، اما نمی‌دونم چقدر به درد می‌خوره اگر بخوام اقدامی بکنم». یا الف. م گفته بود: «من سال‌هاست مدام به همسرم شک دارم؛ ظاهراً خطایی نمی‌کنه، اما مغز من همش درگیرشه.. کیا مثل من؟»

آنچه در تایپیک‌های این‌چنینی دیده می‌شد، ابراز نوعی «استیصال»، «ناباوری» و «تمایل به اقدام فوری» بود؛ به‌طوری‌که اغلب در فاصله کوتاهی میان آگاهی یا اطمینان از رویداد رخ داده در روابط، موضوع را در فضای گفت‌وگو مطرح می‌کردند تا راهکارهای دیگر کاربران را دریافت کنند. یکی از مضامین تکرارشونده در متونی که آغازگران منتشر کرده بودند، تلاش برای «سلب تقصیر» در بروز چنین رخدادی از خود، با ارائه کیفیتی از روابط پیشین زنان با همسرانشان بود. جملاتی مانند «منی که همیشه... بودم»، «منی که هیچی براش کم نداشتم» و... بیان می‌شد تا نشان دهد آنچه همسران را به سوی خیانت کشانده، منشئی غیر از «کم‌کاری» زنان در قبال همسرانشان دارد.

کامنت‌های ارائه شده در زیر چنین تایپیک‌هایی عمدتاً شامل پرسش از چگونگی مسئله، اطمینان از قطعیت آن و بررسی پیشینه چرایی چنین رفتاری است. درنهایت راهکارهای توصیه شده، طیفی از درجریان‌گذاشتن «دیگران مهم» مردان تا اقدام به جدایی و «بی‌فایده بودن» ادامه زندگی با چنین مردانی را شامل می‌شود.

خسونت: بخش فراوانی از تایپیک‌ها به بیان ماجرای پرداخته بودند که در آن، یکی از انواع خسونت روانی، کلامی یا فیزیکی (عموماً کلامی و روانی) علیه زنان آغازگر تایپیک رخ داده بود و کاربر از سایرین درخواست راهنمایی داشت یا با بیان واکنش خود، خواهان ارزیابی آن شده بود. ه نوشته بود: «سر یه چیز ساده بحثمون شد. بعد یهو برگشت بهم فحش بدی داد. قبلاً هم

پیش اوامده بود تو عصبانیت چیزی بگه، ولی نه این جور. من فقط این جور وقتا گریه می گیره. حتی نمی تونم رفتار درست نشون بدم، ولی دیگه نمی خوام این جور باشم» و س.ف نیز گفته بود: «واقعاً از دست همسرم خسته شدم. نه خودش منو جایی می بره، نه می ذاره تنها برم، نه می تونم تلگرام و اینستا و... داشته باشم. بگین چیکار کنم که بتونم راحت تر تحمل کنم؟»

مضمون برجسته در تایپیک‌های این دسته، بروز «رویدادهای استرس‌آور» برای کاربران بود که معمولاً تکرار آن سبب مسئله‌ساز شدن آن‌ها شده بود. مصادیق خشونت روانی بیشترین موارد را شامل می‌شد. سپس خشونت کلامی و فیزیکی با فراوانی کمتری وجود داشت. بیشترین واکنش‌هایی که کاربران دیگر مطرح کرده بودند، خشونت‌های کلامی و فیزیکی بود و خشونت روانی کمتر به‌عنوان وضعیت‌های «غیرقابل‌سازگاری» تعبیر می‌شد. در مصادیق خشونت روانی، تمرکز بر علل بروز آن‌ها و واری‌های رفتارهای «تحریک‌کننده» بود، اما در دو نوع دیگر خشونت، واکنش‌ها و اقدامات بعدی مهم‌تر بودند. در این موارد هم مانند خیانت، تلاش برای سلب تقصیر از زنان در رفتار رخ داده وجود داشت. کامنت‌های کاربران در مورد خشونت روانی و کلامی، عمدتاً ابراز تجربه مشترک و توصیه‌هایی برای مدیریت شرایط بود که گاه با فرافکنی علل احتمالی به شرایط اقتصادی و کاری حاکم بر جامعه همراه می‌شد. توصیه به بهره‌گیری از روانشناس و مشاور خانواده نیز فراوانی داشت.

طلاق: بخش تقریباً ثابتی از تایپیک‌های بازه زمانی یک‌ماهه، گفت‌وگوهایی با محوریت جدایی و طلاق همسران است. این موارد موضوعاتی را شامل می‌شود که افراد یا در آستانه جدایی هستند یا دوران پس از آن را طی می‌کنند. بخشی که صرفاً به صحبت در مورد امکان جدایی محدود می‌شود نیز در بین تایپیک‌ها وجود دارد. ن.ه نوشته بود: «کیا مثل من دارن جدا می‌شن و حالشون بده؟ بیاین بگین چرا خوشحال نیستین از اینکه جدا می‌شین»

تایپیک‌های ایجادشده، بیشتر حول محور تردید، پشیمانی یا دودلی، دلتنگی و بیان سختی‌های دوران گذار از ازدواج به طلاق در جریان بود و مواردی که «رضایت‌مندی» را ابراز کند، تنها در برخی کامنت‌ها دیده می‌شد. همچنین مواردی درخواست راهنمایی از کسانی بود که پروسه مذکور را طی کرده بودند و سؤالاتی درباره وضعیت قانونی پیش‌آمده مطرح می‌شد. به‌طورکلی کامنت‌های کاربران در این قسمت عمدتاً ابراز همدلی و درک شرایط دشوار افراد بود و «گزاره‌های قاطعانه» که احکام کلی در خصوص شرایط مورد گفت‌وگو صادر کند، به‌ندرت دیده می‌شد. می‌توان مضمون بارز این تایپیک‌ها را «بیان محتاطانه» توصیف کرد. توصیه به

مشاوره‌خواستن از متخصصان این حوزه بسیار به چشم می‌خورد و تلاش کاربران برای «عدم تعمیم» شرایط خود یا سایرین به موضوع مورد بحث نیز بارز بود. در مجموع می‌توان گفتمان غالب در تم روابط بحرانی را به‌ویژه در جنبه‌های بروز خیانت و خشونت، غلبهٔ ایدئولوژی دانست که زنان را مسئول اصلی پایداری و حفظ ثبات زندگی زناشویی در نظر می‌گیرد؛ آنچنان‌که در هنگام وقوع خلل در این پیکره، آن‌ها پیش از هر حقی برای زیرسوال‌بردن رفتار رخ داده، باید بی‌گناهی و انجام کامل وظایف زناشویی خود را توضیح بدهند و اثبات کنند. علاوه‌براین، پذیرش سازگارانه‌تر مصادیق خشونت روانی، نشان از تصریح ضمنی کلیشه‌هایی دارد که مردان را در هنگام عصبانیت یا فشار روانی، مجاز به بروز رفتارهای کنترل‌نشده می‌داند که می‌تواند دامنه‌اش را تا وقوع خیانت زناشویی نیز توجیه کند.

بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه چگونگی برساخت روابط زناشویی توسط زنان در فضای مجازی و با تأکید بر فروم (تالار) گفت‌وگوی سایت نی‌نی سایت را بررسی کردیم. سؤالات محوری، بر جنبه‌های برساخت این روابط و کیفیت آن‌ها بود؛ اینکه آیا زنان با توجه به ویژگی کاربران مجازی در این گفت‌وگوها، موقعیتی متفاوت یافته‌اند؟ و آیا در جهت عاملیت یا تثبیت کلیشه‌های جنسیتی حرکت می‌کنند؟

در پاسخ باید گفت برجسته‌ترین جنبه‌های برساخت روابط از سوی زنان، جنبه‌های عاطفی، مالی، خانوادگی و بحرانی روابط زناشویی‌شان بود؛ هرچند کیفیت و چگونگی برساخت معانی در آن‌ها متفاوت بود. در بیشترین فراوانی مورد ملاحظه در بازهٔ پژوهش، روابط عاطفی و جنسی همسران نمود قابل‌ملاحظه‌ای داشت و هم‌زمان حجم زیادی از «تعمیم» و «کلیشه‌پردازی» نیز در همین محدوده شکل گرفت که زنان در آن، مجموعه‌ای از نظرات همسو را باورپذیر می‌کنند. در مباحث مرتبط با جنبهٔ روابط خانوادگی نیز با شکل مشابهی مواجه بودیم. توصیه به انواع رفتارهای تلافی‌جویانه تا تلاش برای درپیش‌گرفتن بی‌تفاوتی گرچه در مواردی نشان از تغییر توجه به خود به‌جای دیگران داشت، کماکان حضور قاطع و پررنگ خانواده‌ها در روابط همسران را تأیید می‌کرد که برخلاف ایدئال‌سازی‌هایی که گاه خانواده‌محوری فرهنگ ایرانی را یکسره تقدیر می‌کند، بیانگر مسئله‌سازی این حضور همه‌جانبه و بی‌قیدوشرط است.

در زمینه روابط جنسی به نظر می‌رسد پس از دوره‌های متمادی سکوت و پرداختن ضمنی به آن‌ها، اینک شاهد تفوق گفتمانی هستیم که روابط همسران را در این بعد برجسته کرده و سبب مسئله‌سازی آن در نزد زنان کاربر شده بود. رضایت‌مندی و نرمال‌بودن روابط، مضمون محوری مباحث در مورد روابط جنسی بود. اگر بخواهیم جایی را که زنان در آن خود را دارای آگاهی، تسلط و -با اغماض- قدرت می‌پندارند، مشخص کنیم. همین جنبه از روابط است که طی گفت‌وگوهای مرتبط با آن، از جایگاه عاملانی مطلع به اهمیت کیفیت این جنبه از رابطه و چندوچون‌های موفقیت در آن سخن می‌گویند. نکته قابل‌ملاحظه، جهت‌گیری‌هایی بود که نشان از تغییر نقش زنان از منفعل به فعال و داشتن حق و سهم در روابط جنسی‌شان داشت. امکان ناشناس و مجازی‌بودن کاربران را در این تغییرات باید مد نظر داشت. در خصوص روابط مالی نیز جنبه‌هایی از بازانندیشی چشمگیر بود. اهمیت پرداختن به خود، هدف‌مندی در زندگی، لزوم برنامه‌ریزی مالی و پس‌انداز برای آن و تلاش در جهت رشد شخصی، مواردی بودند که کاربران تلاش می‌کردند در میان یکدیگر و «گروه نامطلع» اشاعه دهند. در تم نهایی مورد مطالعه که با عنوان روابط بحرانی نام‌گذاری شد، ترکیبی از معانی حول «مدیریت سرنوشت»، «ایثار و گذشت» و «طغیان» را شاهد بودیم. خیانت بحث‌برانگیزترین دغدغه در میان تایپیک‌های این بخش بود که در عین فراوانی، به نظر می‌رسد با شکلی از «عادی‌سازی» و «حساسیت‌زدایی» از آن به دلیل تکرار موارد مرتبط، مواجه بودیم. واکنش کاربران به مسائل مطرح‌شده در این مقوله در عین دربرداشتن جنبه‌هایی از قاطعیت، با قابلیت درک آن در بستر بحران‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه همراه بود.

بر اساس یافته‌های مطالعات مشابه در باب حضور مجازی زنان در شبکه‌های اجتماعی، با تکراری از الگوهای زنانگی و هویت زنانه مواجه هستیم که مانند یک طیف، قطب‌هایی از بازتولید نقش‌های سنتی و کلیشه‌ای تا بازانندیشی و خوانش مجدد را شامل می‌شود. عرصه‌هایی از روابط که زنان در آن قدرت و آگاهی یافته‌اند (مانند جنبه‌های مالی و جنسی) بیش از سایر جنبه‌ها به چالش کشیده شده است و جنبه‌هایی از روابط که با سنت‌های خانوادگی، عرف‌های اجتماعی (تعهد در روابط زناشویی) و موارد حقوقی (قوانین طلاق و حضانت و...) و نیز تسلط گفتمانی مردسالارانه پیوند دارد، همچنان در نبردی میان سازش و تغییر بروز می‌یابد؛ امری که به مشارکت گروه‌های متنوع فرهنگی و اجتماعی، بسیار وابسته به نظر می‌رسد.

منابع

- اسدپور، نفیسه و الهه مقربی (۱۳۹۴)، «سایبر فمینیسم چیست؟»، *ماهنامه پیوست*، شماره پیاپی ۳: ۸-۹.
- بخشی، بهاره، نصیری، بهاره، بختیاری، آمنه و مریم طاهریان (۱۳۹۲)، «نقش و کارکرد شبکه‌های اجتماعی (مطالعه موردی شبکه اجتماعی کفه مام، شبکه‌ای برای مادران و کودکان)»، *پژوهشنامه زنان (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)*، شماره ۳: ۳۷-۵۹.
- خشک جان، زهرا و حمیده دباغی (۱۳۹۶)، «معنا، زبان و هویت در برساخت‌گرایی اجتماعی به مثابه یک متدولوژی»، *سومین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی*.
- دهقانی، مرضیه (۱۳۸۸)، «تحلیل محتوای کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی براساس مهارت‌های اجتماعی با توجه به دیدگاه آموزگاران»، *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، شماره ۳۱: ۱۲۱-۱۴۸.
- زرنندی، مرجان، هاشمیان‌فر، سیدعلی و مسعود کیانپور (۱۳۹۶)، «زنان و برساخت اجتماعی تعهد زناشویی (مورد مطالعه: شهر اصفهان)»، *راهبرد فرهنگ*، شماره ۳۸: ۱۲۸-۱۶۳.
- سروری زرگر، محمد (۱۳۹۰)، «نشانه‌شناسی بازنمایی خانواده در آگهی‌های بازرگانی تلویزیون»، *فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی*، سال هجدهم، شماره ۳: ۳۳-۶۲.
- سفیری، خدیجه و راضیه ذاکری همامه (۱۳۹۳)، «برساخت مفهوم اعتماد به همسر در فضای مجازی (مورد مطالعه: زنان ساکن شهر یزد)»، *فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه*، شماره ۲: ۱-۳۰.
- کرم‌اللهی، نعمت‌الله و روح‌الله دهقانی (۱۳۹۶)، «روش‌شناسی بنیادین نظریه فرهنگی استوارت هال با رویکرد انتقادی»، *فصلنامه دین و سیاست فرهنگی*، شماره ۳: ۱۳۰-۱۵۵.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۲)، *چکیده آثار آنتونی گیدنز*، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ دوم، تهران: ققنوس.
- محمدی، نریمان، کیانپور، مسعود و احسان آقابابایی (۱۳۹۷)، «فضای مجازی و بازتعریف نقش‌های جنسیتی برساخت تعارض‌های زنانگی در فیسبوک کردی»، *زن در فرهنگ و هنر*، شماره ۱: ۴۷-۷۳.
- مدیری، فاطمه (۱۳۹۶)، «بررسی فعالیت‌های اشتراکی با همسر و رابطه آن با پایداری زندگی زناشویی»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، شماره ۳: ۴۷۵-۴۹۴.
- منادی، مرتضی (۱۳۸۵)، *جامعه‌شناسی خانواده: تحلیل روزمرگی و فضای درون خانواده*، تهران: دانژه.

- مهرداد، ندا، حق‌دوست اسکویی، سیده فاطمه، سیدفاطمی، نعیمه السادات، ابراهیمی، حسین و محبوبه رضایی (۱۳۹۵)، **تحلیل محتوای کیفی**، تهران: بشری.
- نصیری، بهاره (۱۳۹۴)، «نگره‌ای بر چالش‌های سایبر فمینیسم از فناوری‌های نوین اطلاعاتی»، **مطالعات رسانه‌ای**، شماره ۲۹: ۱۲۳-۱۴۰.
- هال، استوارت (۱۳۹۱)، **معنا، فرهنگ و زندگی اجتماعی**، ترجمه احمد گل محمدی، تهران: نی.
- یزدخواستی، بهجت، عدلی، صمد و آسیه سپهری (۱۳۹۲)، «تحلیل محتوای صفحات و گروه‌های شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک با نظریه حوزه عمومی هابرماس»، **مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران**، دوره دوم، شماره ۱: ۸۷-۱۱۰.
- خواجه‌گیری، طاهره (۱۳۹۸)، **گفت‌وگو با محمدرضا رحمانی مدیر داخلی سایت نی‌نی سایت**، <https://shanbemag.com/?p=27425>
- بخشی‌پور، معصومه (۱۳۹۸)، **سن و جنسیت کاربران فناوری اطلاعات در ایران**، <http://mehnews.com/xPDsp>
- Cadell, L. (2013), "Socially practical or practically unsociable? A study into social media policy experiences in Queensland cultural heritage institutions", **Australian Academic & Research Libraries**, No.44: 3-13.
- Deeks, E. (2016), "**The Agency of Anonymity: Reading Women's Autobiographical Blogs**", Thesis for the degree of Doctor of Philosophy, Edge Hill University
- Garcia Gomez, A. (2010), "Competing Narratives, Gender and Threaded Identity in Cyberspace", **Journal of Gender Studies**, No.1: 27-42
- Ghimire, A. and Samuels, Fiona. (2014), "Change and continuity in social norms and practices around marriage and education in Nepal", **Shaping policy for development**, Available at: <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9181.pdf>
- Harcourt, W. (2001), "Rethinking Difference and Equality: women and the politics of places", **in places in an age of globalization**, Rowman & Littlefield Publishers: 649-675
- Maines, D. (2000), "The Social Construction of Meaning, Contemporary Sociology", **American Sociological Association**, No. 3: 577-584